

Neus Real Mercadal, *Mercè Rodoreda: l'obra de preguerra*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005, 507 pp.

La crítica de l'obra de Mercè Rodoreda ha abordat en diverses ocasions la decisió que ella mateix prengué, trenta anys després de la seua publicació, de no incloure en les *Obres Completes* les quatre primeres novel·les. *Sóc una dona honrada?*, *Del que hom no pot fugir*, *Un dia de la vida d'un home* i *Crim*, es van convertir així en novel·les rebutjades per una autora que només va acceptar la reedició d'*Aloma* (1938), això sí, després de sotmetre-la a una revisió completa. L'escriptora, en una etapa de gran creativitat, manifestava a finals dels anys seixanta la seua voluntat de no reescriure obres anteriors, amb l'excepció del text publicat durant la guerra, que no veuria novament la llum fins el 1969. D'aquesta manera, en una carta enviada des de Ginebra el 31.01.67 a Joan Sales, escrivia: «si sabéssiu la mandra que em fa encarar-me amb *Aloma* amb les ganes que tinc de fer coses noves... Bé, l'obligació és l'obligació.» Finalment, entre els anys 2002 i 2006, la Fundació Mercè Rodoreda ha produït una edició crítica de les quatre primeres obres a cura de Roser Porta, que en facilita la lectura en el moment actual.

Amb la voluntat d'entendre els orígens literaris d'una escriptora que assolí la seua maduresa com a narradora durant la postguerra, tot destriant el context social i cultural en què es mogueren, es basteix el llibre *Dona i literatura en els anys trenta: la narrativa de les escriptores catalanes fins a la guerra civil* de Neus Real Mercadal. Un estudi que correspon a la tercera part de la seua tesi doctoral dirigida per Jordi Castellanos i llegida el 2004 a la Universitat Autònoma de Barcelona. En la seua investigació primigènia, Real va abordar el panorama general en què es movien les autores de preguerra com Vernet, Montoriol, Arquimbau, Murià, Lewi i Bertrana. Per la seua banda, l'obra de

Rodoreda tingué un tractament específic, la mostra del qual és la publicació que ara presentem. Aquest estudi es va fer amb l'ajut d'una Beca de Formació d'Investigadors concedida per la Generalitat de Catalunya. L'origen acadèmic de l'estudi que ara presenta és evident al llarg de la seua lectura. Així, el text es construeix en tot moment amb un caràcter argumentatiu que justifica qualsevol de les afirmacions que s'hi presenten. D'igual manera, podem trobar un estat de la qüestió inicial sobre l'estudi de la narrativa rodorediana de preguerra, tot analitzant i comentant aportacions anteriors sobre l'objecte d'estudi. Potser per això podem entendre la dèria inicial de marcar distàncies amb investigacions precedents sobre l'escriptora i, més concretament, sobre l'etapa literària abordada. Uns estudis que, arran de l'exhaustiva i completa anàlisi de Real, queden endarrerits, un fet habitual en el cas d'autors com Mercè Rodoreda que han tingut un tractament crític tan intens en les últimes dècades.

El treball de Real esdevé, doncs, el punt últim –no podem dir-ne final, ja que la genialitat discursiva de la Rodoreda sempre pot motivar interpretacions distintes o complementàries– de la llarga dedicació que la crítica ha fet sobre l'escriptora. Potser podem retraure a l'estudiosa que, una vegada bandege els estudis precedents per discrepància metodològica o per localització d'errades contextuals, no tinga en compte cap de les aportacions anteriors, tot centrant-se principalment en els treballs dels investigadors pròxims al centre on ella ha portat endavant la seua recerca. Una filiació que queda ben palesa des dels «Mots preliminars» de la publicació: «La meua línia d'anàlisi de la figura i de l'obra de la novel·lista n'és directament deutora, i voldria pensar que presenta una clara continuïtat amb la via interpretativa oberta per la professora de la UAB» (p. 13). La riquesa de les interpretacions literàries s'obté, al nostre parer, a partir de la integració de la multiplicitat de les valoracions sobre el producte analitzat, no excloent, en cap moment, qualsevol de les perspectives d'anàlisi.

Amb tot, *Mercè Rodoreda: l'obra de preguerra*, es construeix com un manual sòlid, amb una voluntat de recerca completa de totes les fonts documentals que van englobar la publicació de les primeres novel·les de Mercè Rodoreda. Un recorregut intens i minucios per tots i cadascun dels passatges de l'escriptora durant els anys compresos entre la publicació de la primera novel·la *Sóc una dona honrada?* a l'última d'aquest període, *Aloma*. Una tria plenament justificable ja que l'objectiu de l'estudi és, des del principi, l'anàlisi del context social i personal de l'escriptora abans de l'exili. Potser per això la tria del títol del llibre no és del tot representatiu de les cinc novel·les analitzades i d'altres peces literàries, ja que, en fer referència a la preguerra, es deixa

involuntàriament fora les obres, com *Aloma*, publicades durant la guerra. Un matís sense importància perquè, com Real explicita, la inclusió de la novel·la del 1938 és fonamental per observar, des d'una perspectiva historicista, la trajectòria de l'escriptora durant aquells anys: «per comprendre la fita individual i col·lectiva que aquest representava; la particularitat de la producció rodorediana respecte de les seves coetànies, i, finalment, el fet que en aquests anys es van assentar els fonaments essencials de l'obra de qui en la postguerra esdevindria una de les personalitats més rellevants» (p. 15).

L'estructura del volum editat per Publicacions de l'Abadia de Montserrat presenta tres parts clarament diferenciades, tot i la distribució en cinc capítols, a partir de la publicació de les primeres novel·les de Rodoreda. Així, després de la introducció i anàlisi de la crítica, Real aborda la primera obra literària de l'escriptora, *Sóc una dona honrada?*, al costat dels textos periodístics que va escriure entre els anys 1932 i 1933. El segon gran capítol s'emmarca entre el 1933 i 1934, tot coincidint amb la publicació de la segona i tercera novel·la de l'autora, *Del que hom no pot fugir* i *Un dia de la vida d'un home*. L'estudiosa inclou ací l'estudi minuciós de la resta de participacions intel·lectuals de Rodoreda al voltant del setmanari *Clarisme*, arran de la relació d'aquesta amb el director del Liceu Dalmau des del 1931, Delfi Dalmau. Un lligam que va incorporar definitivament l'escriptora al món del periodisme, tant des de les col·laboracions al setmanari com en l'empresa editorial homònima, on localitzem el volum *Polèmica* –en el qual trobem diverses converses entre tots Dalmau, Rodoreda, Carles Varela i José Ortega y Gasset. La localització dels textos escrits per l'escriptora barcelonina en la premsa d'aleshores és completa; així, fins i tot, Real aborda, d'una manera encertada, les col·laboracions anònimes i les signades amb pseudònims tan suggerents com Hari-Hara, Just d'Esvern o Justus Cabotus. Finalment, el tercer bloc esdevé l'estudi del període 1934-1936, els dos anys en els quals es presenta la seua quarta novel·la, *Crim*, a més de diversos relats breus. Real incorpora també, tot i la no coincidència cronològica del capítol, la referència a *Aloma*, publicada dos anys més tard. D'igual manera, hi ha un estudi força interessant dels contes que publicà entre 1934-1936 on s'agraeixen alguns paral·lels apuntats entre els relats breus i les novel·les d'aquest període.

La voluntat d'encasellar les novel·les en un corrent estilístic concret, al temps que s'aborda els textos com a producte d'un alt grau d'experimentació i de manca de concreció en base a la realitat formativa de l'escriptora, obliga Neus Real a concretar

els seus elements constitutius enmig «dels tres grans corrents que, sovint amb espais d'intersecció, van coexistir en el període de preguerra a Catalunya» (p. 194). L'estudiosa es refereix als models que van superar definitivament l'herència modernista en la narrativa catalana: el psicologisme i els elements desmitificadors de procedència avantguardista. Amb tot, l'objectiu excessivament sistematitzador provoca afirmacions poc aclaridores com la referida a *Del que hom no pot fugir*: «havia begut directament de les fonts modernistes per filtrar-ne les aigües des del model del psicologisme, sobretot en les seves formes tradicionals però amb l'intent d'incorporar-ne algunes innovacions» (p. 195). Una mica més endavant, Real afirmarà que la novel·la «desprèn perfums de l'obra de Joaquim Ruyra i Víctor Català» (p. 213). Una manca de concreció que podria haver abordat, sens dubte, les influències concretes del model ruralista en aquesta novel·la, un fet que ja ha estat incipientment abordat per altres investigadors.

El llibre acaba amb un capítol que sintetitza el treball compromés de Rodoreda durant els anys de la guerra, com també l'obtenció del primer Crexells i la recepció d'*Aloma*. Unes últimes pàgines serveixen al lector per a entendre el pas de l'escriptora de la preguerra a la postguerra, una mena de conclusió que no acaba d'abordar una de les expectatives que l'estudi d'aquestes primeres obres de Rodoreda pot tenir, la possible prefiguració d'estructures i d'eines estilístiques de les narracions posteriors. Una anàlisi comparativa que encara resta per fer, una perspectiva d'anàlisi que de segur aportarà noves llums al coneixement de la construcció narrativa de Mercè Rodoreda. No obstant això, Real introdueix, de manera esparsa durant la investigació, algunes referències a obres posteriors que poden obrir la llum a futures recerques.

Pel que fa a la redacció de l'estudi, cal insistir en la minuciositat referencial de les fonts consultades. És d'agrair que, quan no les troba, la investigadora ho indica, conscient de l'existència encara d'aspectes per aclarir en l'obra de Rodoreda. El text ve bastit per nombroses notes a peu de pàgina i referències internes del text on s'amplia la localització dels exemples i de la vastíssima bibliografia consultada, tot i evitar intencionadament l'ús dels estudis crítics bandejats des de l'inici a causa de la seua distinta perspectiva metodològica. D'igual manera, l'autora incorpora quadres sistematitzadors que faciliten la comprensió dels elements d'anàlisi, encara que en alguns casos, com en el tractament percentual de les aparicions de les dues veus narratives de *Sóc una dona honrada?* (p. 34), no observem després cap conclusió concreta sobre els índexs apuntats. Un text magníficament treballat però que presenta una manca de precisió i de concisió en la redacció d'alguns paràgrafs, la qual cosa

provoca repeticions de continguts innecessàries. Així, la gran quantitat d'informacions complementàries, a partir de l'aparat crític, com també la reproduccions excessivament llargues de fragments dels textos analitzats en el cos del text, ralentinzen la lectura per al públic no especialitzat. En tot cas, el llibre es presenta per a un públic específic que, tot i conèixer el conjunt de l'obra rodolediana, està interessat a completar la seua informació sobre els orígens literaris de l'autora.

Potser un dels elements que manquen en l'estudi és l'anàlisi lingüística d'una autora que està construint la pròpia veu narrativa, un estil més pròxim a l'oralitat com el que mostrarà en les narracions de postguerra pot tenir arrels interessants en aquests textos. La mateixa revisió d'*Aloma* per part de la mateixa autora trenta anys més tard és una bona mostra de la consciència de l'escriptora. Malgrat tot, la investigadora aborda la importància dels jocs lingüístics i de les ironies que configuren bona part de les paròdies que crea sobretot en *Un dia de la vida d'un home* i *Crim*. És obvi que l'observació dels elements lingüístics pot aportar un enriquiment notable a l'anàlisi de textos literaris i, en aquesta ocasió, podria ajudar a concebre amb major profunditat la construcció del primigeni discurs rodoledà.

Un dels elements més ressaltables de l'anàlisi de Real és la incorporació de la recepció dels textos en el seu context, un punt que sens dubte no havia estat tingut en compte en treballs anteriors sobre l'autora i que augmenta el coneixement que tenim dels seus inicis literaris. Així, coneixem que «la major difusió d'*Un dia de la vida d'un home* respecte de les dues novel·les anteriors [...] va revertir en noves tribunes d'activitat literària per a Rodoreda, la carrera de la qual va prendre, així, un impuls definitiu.» (p. 299). D'igual manera, cal destacar la consideració dels relats rodoledians «com a ficcions amb entitat pròpia i suficient, narrativa i contextual» (p. 23), una individuació que es concreta en un tractament especial dels elements literaris i culturals per a cadascuna de les obres analitzades. Una sistematització coherent amb la metodologia historicista aplicada durant tot el treball de Real. En aquest sentit, és ben suggerent la concreció de les primeres novel·les rodoledianes a partir de dos fronts creatius: el conreu de la novel·la psicològica (*Del que hom no pot fugir*) i la caricatura genèrica, a través de la paròdia de la primera (*Un dia de la vida d'un home*) o de la novel·la de detectius (*Crim*). Per tal d'incloure en aquest esquema la primera història de Rodoreda, *Sóc una dona honrada?*, Real conclou que tots aquests fronts hi són «inicialment continguts» (p. 28), una afirmació que s'intenta justificar en el capítol segon del llibre, amb afirmacions tan matisables com: «*Sóc una dona honrada?* És la reescriptura des de

la inscripció en la novel·la psicològica, en voga a tot Europa en els anys trenta, però intentant evitar caure en el sentimentalisme per la via de la paròdia» (p. 47). Més adequada sembla la consideració d'*Un dia de la vida d'un home* i de *Crim* en el marc de la caricatura del gènere a què es refereixen, una bona mostra de la voluntat d'experimentació de la jove escriptora d'aleshores. Al seu torn, *Aloma* queda fora de la consideració bifrontal anterior que Real explicita, en tant que esdevé la culminació del model estilístic assajat en els textos anteriors.

D'igual manera, hem de destacar els paral·lels biogràfics de l'escriptora amb diversos passatges dels primers escrits que l'estudi ens aporta. Estudar les primeres obres d'un autor o d'una autora significa, en un bon nombre de casos, trobar l'obra imperfecta que anirà perfeccionant-se amb el temps amb l'ajut de l'experiència vital i literària (o a l'inrevés). En el cas de Mercè Rodoreda, el fet que rebutjàs aquestes novel·les dóna compte del sentiment d'imperfeció que en tenia i també, possiblement, la crítica més pròxima. Aquestes obres poden mostrar-nos el camí que va seguir en el seu aprenentatge creatiu: a partir de les novel·les més personals i menys elaborades, podem conèixer múltiples qüestions sobre l'autora i la seua narrativa. D'aquesta manera, serà més senzill, com apunten nombrosos exemples de l'estudi de Neus Real, localitzar aspectes relacionables amb la mateixa trajectòria de l'escriptora. Així, per exemple, la investigadora afirma que «la coincidència entre el sexe de Rodoreda –l'autora de la narració i de l'endrega, del llibre– i el del personatge principal no és pas gratuïta» (p. 59), en relació a la novel·la del 1932. Una intuïció que, ben administrada, dóna rèdits en la investigació d'alguns aspectes poc clars en els inicis literaris rodoredians. Neus Real l'administra bé, no en té por, i així aconsegueix diverses conclusions de gran lucidesa que podem localitzar al llarg de tot el treball, com és el cas de l'afirmació següent: «Mercè Rodoreda va recórrer a un discurs deutor de l'experiència de les avantguardes, en especial amb relació a la naturalesa onírica de les imatges» (p. 233). Tot i que, en algun cas, la intuïció la porte a afirmacions una mica categòriques: «la novel·la de Rodoreda [*Un dia de la vida d'un home*] és la paròdia directa de *Vint-i-quatre hores de la vida d'una dona* [de Stefan Zweig].» (p. 240), tot partint d'una afirmació de Domènec Guansé, qui afirmava el 1935 que el text rodoredià era «una mena de paròdia d'aquelles famoses *Vint-i-quatre hores de la vida d'una dona*».

Cal ressaltar igualment el rastreig per les influències de Mercè Rodoreda en la construcció dels seus primers textos, des de les lectures que va fer en els seus inicis

literaris, a la relació amb d'altres escriptors coetanis. Uns punts bàsics per acabar d'entendre l'evolució estilística de l'autora al llarg de la dècada dels trenta. Aquesta és, sens dubte, una de les aportacions més destacades de la investigació de Neus Real, a més de fer un inventari exhaustiu de totes les publicacions literàries i periodístiques de l'escriptora. D'aquesta manera, gràcies a aquest treball, el lector pot obtenir una visió força completa de la completa producció escrita de Rodoreda durant els anys trenta, com també de la situació contextual en què es va realitzar. Una anàlisi completa que supera, sense cap dubte, els treballs anteriorment publicats sobre aquesta matèria. Un excel·lent punt i seguit en les investigacions sobre l'obra de Mercè Rodoreda.

CARLES CORTÉS
Universitat d'Alacant

Pere Rosselló Bover, *La narrativa i la prosa a Mallorca a l'inici del segle XX*, Palma de Mallorca-Barcelona 2006, Universitat de les Illes Balears/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 319 p.

L'estudi, per part de Pere Rosselló, de la narrativa i de la prosa a Mallorca en el període que va des de finals del segle XIX fins als anys trenta del segle XX es remunta més de vint anys enrere, quan la redacció de la seua tesi doctoral, dedicada a Salvador Galmés i Sanxo, el va portar a endinsar-se en el marc dins el qual calia situar el seu principal objecte d'estudi. La prosa mallorquina de l'època apareixia en aquells moments com una realitat més aviat pobra i d'escàs interès, gairebé inexistent, sobretot comparada amb la importància de l'aportació poètica coetània. Els treballs de Pere Rosselló han contribuït de manera decisiva a matisar aquesta visió fins a canviar-la en profunditat en determinats aspectes, omplint els buits del desconeixement amb informació i anàlisis rigoroses. Com ell mateix assenyala, el principal objectiu del conjunt de treballs ara aplegat en volum és «desmuntar un dels tòpics més fressats sobre la literatura catalana a Mallorca durant els inicis del segle XX, segons el qual fins a l'aparició de Llorenç Villalonga no hi va haver novel·la a la nostra illa» perquè, si bé és cert que el gènere no es va consolidar fins els anys setanta, «els assaigs de creació d'una narrativa catalana a Mallorca es produeixen ja molt poc després de la Renaixença» (p. 7). Des dels anys vuitanta, doncs, Rosselló ha dedicat una atenció constant a l'estudi

dels narradors i prosistes mallorquins del període i ara recull una part d'aquest treballs en forma de llibre. La recopilació en volum, a més de l'avantatge de reunir treballs dispersos i alguns d'ells de difícil consulta, permet fer una lectura global del tema, de manera que el sentit de les informacions parcials es multiplica i s'intensifica en posarse de costat unes amb les altres. Certament, l'objectiu perseguit per l'autor de demostrar l'existència i la importància dels gèneres en prosa a la Mallorca del període podia haver escapat a l'atenció d'una lectura poc atenta o parcial dels estudis publicats de forma aïllada, però esdevé incontestable quan es contempla a través de la maniobra explicativa en què es converteix el llibre que ara comentem. A més, l'aplec dels materials en volum ha estat aprofitat per a revisar-los, quan l'autor ho ha considerat convenient, o per a fer-ne una nova versió amb la fusió d'articles i textos diversos precedents, com ocorre amb els capítols dedicats a Miquel dels Sants Oliver, narrador, i a Salvador Galmés.

El llibre s'estructura en tres parts: la primera, «La narrativa, entre el ruralisme i l'Escola Mallorquina», amb dos capítols de caràcter panoràmic; la segona, «Narradors i novel·listes», amb cinc capítols dedicats als autors més significatius de la narrativa mallorquina de l'època estudiada: Antoni M. Alcover, Miquel dels Sants Oliver, Coloma Rosselló, Joan Rosselló de Son Forteza i Salvador Galmés; i la tercera, «Quatre assagistes», amb els capítols centrats en l'aportació al gènere de Miquel dels Sants Oliver, Gabriel Alomar, Josep Sureda Blanes i Joaquim Verdager.

Els dos capítols inicials, de caràcter introductor i general són fonamentals per a dotar de cohesió el conjunt del llibre. El primer, «La narrativa rural a Mallorca al començament del segle XX», fa un repàs de l'evolució de la narrativa mallorquina al llarg de les tres primeres dècades del segle XX per a analitzar-ne la repercussió de les dues grans tendències artístiques amb què la historiografia catalana caracteritza el període: modernisme i noucentisme. El segon, «L'Escola Mallorquina i la prosa literària», analitza la producció posterior al modernisme, amb una atenció preferent a aquella que participa de l'ideari de l'Escola Mallorquina, és a dir, la que respon a les característiques estètiques del noucentisme. Contra una idea molt estesa, Rosselló defensa la conveniència d'adoptar un concepte d'Escola Mallorquina que va més enllà de la poesia, centrat en l'objectiu de redreçament continuador de la Renaixença, de manera que els prosistes que en comparteixen l'ideari se n'han de considerar membres de ple dret.

La visió general que ens ofereixen aquests dos primers capítols dibuixa les particularitats que presenta la narrativa mallorquina dins el conjunt de la literatura

catalana, d'entre les quals destaquen el domini del ruralisme, fins i tot en l'etapa d'influència noucentista, a causa de les característiques pròpies de la societat illenca, i la pervivència del costumisme.

El bloc central del llibre, els cinc capítols dedicats als narradors, complementa la part introductòria i general amb l'estudi en profunditat de les figures més destacades de la narrativa del període. Els capítols corresponents a Miquel dels Sants Oliver i a Salvador Galmés ens presenten, en versió sintètica, un estudi de caràcter global i d'enorme interès de la producció narrativa dels autors respectius. El fet que Pere Rosselló siga especialista en ambdós escriptors, als quals ha consagrat un bon grapat de treballs de rellevància indiscutible, li permet reduir a l'essencial, en una trentena de pàgines en cada cas, el recorregut descriptiu i analític per l'obra dels autors.

En el cas d'Antoni M. Alcover, la intenció principal de l'estudi és la reivindicativa: reparar l'oblit habitual de la seua faceta d'escriptor, sepultada per la monumentalitat de l'obra filològica. A més de les *Contarelles* i dels vint-i-quatre toms de rondalles, mossèn Alcover és autor d'una novel·la, *N'Arnau*, ben original dins la tradició costumista en què s'insereix i que, segons l'anàlisi de Pere Rosselló, encetava un camí per a la novel·la mallorquina que, per desgràcia, no va tenir continuadors.

També el capítol de Joan Rosselló de Son Forteza se centra preferentment en una de les obres de l'autor, en aquest cas, l'aplec *Tardanies*, per a reconstruir la caracterització estètica i socioliterària del seu autor.

Per últim, la recuperació de Coloma Rosselló, una figura menor dins les lletres mallorquines, obeeix a la necessitat de l'historiador de la literatura de fixar totes les dades del passat que ajuden a entendre l'evolució literària general i l'impacte i assimilació dels corrents estètics.

La part final del llibre aporta quatre estudis monogràfics sobre alguns dels escriptors més rellevants del gènere assagístic. Els dedicats a Miquel del Sants Oliver i Gabriel Alomar deuen l'acotació de la matèria d'estudi a l'objectiu de la seua publicació original: el primer, encapçalar el volum I, de les *Hojas del sábado. De Mallorca*, i el segon, el volum de les *Obres Completes* de l'autor que aplega els articles inicials. En ambdós casos, però, l'abast del treball ultrapassa el pretext immediat i ens ofereix un estudi en profunditat, complet i argumentat de l'activitat periodística de Miquel dels Sants Oliver en la seua etapa barcelonina, els darrers quinze anys de la seua vida, i de l'etapa de formació, dels dels anys d'estudiants fins a la fita emblemàtica d'*El futurisme*, de Gabriel Alomar. Igualment, el capítol sobre Joaquim Verdaguer va molt

més enllà de *La vida humorística* anunciada pel títol, per a oferir-nos un retrat biogràfic, psicològic, ideològic i estètic que recupera una figura tan insòlita com oblidada de la cultura mallorquina. L'estudi dedicat a Josep Sureda, per últim, posa l'èmfasi en les qualitats de la prosa assagística d'un autor que ha rebut menor atenció crítica de la que mereix la seua obra.

No hi ha cap capítol a l'obra que ressenyem que hom pugua qualificar d'accessori o secundari; els treballs posteriors sobre els temes estudiats hauran de tenir ben presents les aportacions de Pere Rosselló per les dades descobertes o per l'exactitud de les anàlisis.

En definitiva, el llibre de Pere Rosselló es caracteritza per una erudició que, ben lluny de resultar ornamental, serveix per a reunir les dades necessàries per a reconstruir i explicar trajectòries, evolucions i processos, per uns mètodes d'anàlisi rigorosos i adequats a l'objecte d'estudi i per una exposició clara, ben estructurada, amb un estil tan senzill com elegant.

CARME GREGORI SOLDEVILA
Universitat de València

Brauli Montoya Abat, *Història de la llengua catalana en un territori de frontera: Petrer (Vinalopó Mitjà)*, Universitat d'Alacant / Departament de Filologia Catalana / Centre d'Estudis Locals del Vinalopó / Ajuntament de Petrer, Alacant / Petrer, 2006, 130 pp.

En aquest llibre el professor Brauli Montoya, catedràtic de Filologia Catalana a la Universitat d'Alacant, fa un estudi aprofundit de la història de la llengua catalana en un territori de frontera lingüística, com és el cas de Petrer. La recerca de Brauli Montoya, de fet, és extrapolable a altres situacions semblants en el conjunt del domini lingüístic català, i pot servir de model perquè en altres poblacions es duguen a terme investigacions semblants.

L'estudi de Montoya és una síntesi modèlica de diferents metodologies lingüístiques, i del rendiment conjunt que poden donar per conèixer amb detall la història d'una comunitat lingüística. És sabut que la història de la llengua és una disciplina mixta, que comprén un enfocament extern o social, l'anomenada història

social o externa de la llengua, i un vessant intern, la lingüística històrica o gramàtica històrica, que estudia les formes lingüístiques en la seua evolució. El treball de Montoya combina aquests dos enfocaments, ubicant i relacionant a la perfecció les dades històriques sobre l'estat intern de la llengua en la zona estudiada amb el seu context sociolingüístic. Així mateix, l'autor no oblida la relació estreta de la història de la llengua amb disciplines connexes, com la dialectologia, la sociolingüística, la història de la literatura i l'onomàstica, a més de la història general i cultural. Només d'aquesta manera, com fa el professor Montoya, es pot analitzar de forma detallada la història d'una comunitat lingüística, en les seues formes, els seus usos i les seues actituds lingüístiques.

En el primer capítol («Antecedents») fa una presentació geogràfica de la població, i presenta breument les poques dades conegudes sobre la situació lingüística de Petrer abans de l'arribada dels primers pobladors cristians al segle XIII.

En el segon capítol («La primera població cristiana, 1265-1609») s'ocupa del període històric comprés entre la conquesta de Petrer per Jaume I, el dia 19 de novembre de 1265, i el moment de l'expulsió dels àrabs de les nostres terres, l'any 1609. Durant aquests segles, com ocorregué també en altres comarques valencianes, la població, i la llengua, majoritària de Petrer continuà essent l'àrab, a pesar que el poder polític correspondrà als cristians, i el català, sense mesclar-se amb l'àrab, tot i el seu caràcter minoritari demogràficament, fou la llengua de la minoria dirigent, i, per tant, també la llengua institucional.

Montoya estudia amb detall la situació sociolingüística del català en aquell període, on les dues comunitats lingüístiques, catalana i àrab, estaven ben separades lingüísticament, i, per tant, l'absència de bilingüisme social i el predomini polític de la minoria cristiana expliquen la no absorció de la comunitat minoritària per la majoritària demogràficament. Montoya comprova la situació del català durant aquells segles, bastant semblant a tota la comarca, a través de l'estudi de processos judicials de Novelda, on, a través dels testimonis «descobrim quines eren les habilitats lingüístiques de les dues comunitats idiomàtiques en què es repartien els valencians d'aleshores» (p. 20). En aquest capítol l'autor repassa també les famílies que ostentaren el senyoriu de Petrer al llarg dels segles XIII, XIV, XV i XVI, els Loaysa, els Corella i els Coloma, i aporta dades ben interessants sobre la naturalesa de la seua llengua. Tot això acompanyat de la transcripció d'alguns documents administratius d'aquest període redactats en català relatius a aquestes famílies.

El tercer capítol duu com a títol «La plenitud del català (1611-1787)». Tracta, efectivament, del moment posterior a l'expulsió dels àrabs, majoritaris a la comarca fins aquell moment. Aquesta població fou substituïda per una immigració procedent sobretot de la Foia de Castalla, la qual és l'antecessora directa de l'actual població de Petrer. El segle XVII, fins l'abolició del règim foral a principis del Set-cents, fou, com diu Brauli Montoya, l'època de major esplendor de la llengua catalana a Petrer, ja que aquesta fou la llengua habitual de comunicació i la llengua de les institucions. Aquesta situació, que Montoya qualifica d'«esplendor» i de «plenitud» lingüística del català, la qual, de fet, es va viure també a altres comarques valencianes que anteriorment havien estat poblades en gran part per àrabs, contrasta amb l'atribució, poc afortunada, de «Decadència» que tradicionalment hom ha atribuït globalment, i sense cap discriminació cronològica, als segles compresos entre l'Edat Mitjana i la Renaixença, ja avançat el segle XIX.

Montoya es pregunta si es va produir algun canvi dialectal entre el català parlat per la població petrerina anterior a l'expulsió dels àrabs i la varietat dels nous pobladors. La inexistència de textos redactats pels petrerins cristians amb anterioritat a 1609 dificulta la resposta, però, tenint en compte el contrast entre la jurisdicció territorial a la qual pertanyia Petrer (la Governació d'Oriola) i la jurisdicció de la majoria dels nous pobladors (la Governació de València), l'autor conjectura que devien tractar-se de varietats dialectals diferents, i que «la nova població va acabar absorbint dialectalment l'antiga cristiana» (p. 28).

En aquest capítol s'estudien els usos i les formes lingüístiques, així com les actituds dels petrerins cap a la seua llengua durant aquest període. L'autor s'ocupa també de la situació lingüística d'Elda, on l'allau d'immigrants castellans va situar el català en situació minoritària i acabà substituïnt-lo pel castellà, trencant-se, d'aquesta manera, en un procés que culminaria «probablement cap als anys vint del Setcents» (29), la comunitat de llengua entre Petrer i Elda. Montoya estudia els usos i actituds lingüístiques dels petrerins del segle XVII, entre ells i també en relació amb els elders, així com les formes lingüístiques que utilitzaven, a partir de processos judicials i del *Llibre del mostassaf* de Petrer, prestant una atenció especial als fragments que recullen les declaracions orals. El lector podrà comprovar com era aquesta varietat lingüística a partir dels textos que es transcriuen en el llibre. Segons Brauli Montoya, s'observa en aquests textos una castellanització creixent tant en les formes lingüístiques com en els

usos dels habitants de Petrer, quan es dirigeixen als elders i quan s'adrecen als seus conveïns de més alt estatus social.

El professor Montoya, així mateix, estudia en aquest capítol la situació de la llengua catalana a Petrer en diferents àmbits d'ús durant el segle XVII: La situació a l'ensenyament, on el català continuà essent la llengua habitual durant bona part del segle següent, fins que fou prohibida l'any 1787; igualment, repassa la situació del català en l'administració, en la justícia i en l'àmbit eclesiàstic. Pel que fa a l'ensenyament, cita un *Llibre de Consells* de l'any 1626, on es comprova la preocupació dels regidors municipals de Petrer pel tema educatiu, i on es concreten els emoluments que cadascú ha de pagar al mestre d'escola segons els diferents nivells dels escolars. En aquest text es troba una referència als *franserls* (sic), que, efectivament, es tracta del *Llibre dels bons amonestaments* de fra Anselm Turmeda, utilitzat, com molt bé diu l'autor, «per a ensenyar a llegir» fins al segle XIX (p. 43). Confirmen la popularitat d'aquest ús les mencions a aquest llibre que hem pogut trobar en altres textos valencians dels segles XVII, XVIII i XIX. Per últim, en aquest capítol, a partir d'un procés judicial de 1719, Brauli Montoya es refereix als catalanismes que es poden observar en el castellà dels elders i dels petrerins de principis del segle XVIII, els quals delaten un castellà amb «un català subjacent innegable» (p. 51). Es tracta d'un camp poc estudiat, el de la interferència del català sobre el castellà parlat històricament pels valencians, al qual vam fer referència en una altra ocasió respecte a la situació dels segles XVIII i XIX (*Caplletra*, 20, ps. 207-236), i que convindria continuar aprofundint, tant en segles anteriors com en relació a les diferents àrees del nostre domini lingüístic.

En el capítol quart («Una llengua exclusivament col·loquial») Montoya es refereix als usos públics del català després dels Decrets de Nova Planta. El català continuava essent la llengua popular de la major part de la població de Petrer, però quedava limitada a un ús exclusivament col·loquial. L'autor repassa les situacions en les quals el català era «una llengua pública» (p. 57) pels carrers de Petrer, «factor que portava els seus parlants a atribuir-li –inconscientment– un alt grau d'utilitat»: les crides i pregons, els comedians, els xiquets jugant pels carrers... Després fa un repàs «de les característiques del parlar petrerí a través de l'aportació dels lingüistes que s'hi han interessat» (p. 61). Igualment, des del punt de vista de la variació lingüística, distingeix diferències en la classe de llengua usada entre la població de Petrer.

El capítol cinqué («Literatura») fa un repàs històric als usos literaris en català dels petrerins o de persones vinculades d'alguna manera amb la localitat.

El capítol següent versa sobre l'onomàstica. En l'apartat de l'antroponímia fa un seguiment històric dels cognoms, dels noms de pila i dels sobrenoms de la població. En la toponímia estudia l'etimologia del nom del poble, *Petrer*, fent referència a les diferents teories que s'hi han referit, i després la toponímia menor, tant del nucli urbà com del conjunt del terme municipal. En tots dos casos adopta una perspectiva històrica, tractant de reconstruir la toponímia popular genuïna, en alguns casos oblidada o substituïda, en gran part a causa del gran creixement recent de la població amb la immigració.

En definitiva, el llibre de Brauli Montoya permet entendre la situació actual de la llengua en un poble valencià situat en un territori de frontera, i ho fa de l'única manera possible amb què podem comprendre el present, és a dir, mitjançant la recerca diacrònica. El llibre, doncs, fa un repàs a la història lingüística de Petrer, des dels seus orígens fins al moment actual, i ens dona les claus per entendre l'evolució lingüística de la població i la situació hodierna, on una immigració massiva de castellans ha deixat en franca minoria la població autòctona. L'obra, escrita en un llenguatge clar i entenedor, inclou també diverses fotografies, il·lustracions i mapes, ben útils, així com el plànol de l'àrea urbana més antiga de Petrer, on l'autor ubica els topònims populars tradicionals.

JOAQUIM MARTÍ MESTRE
Universitat de València

Josep Massot i Muntaner, *Escriptors i erudits contemporanis. Sisena sèrie*, Biblioteca Serra d'Or, 363, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2006, 338 pp.

La sèrie *Escriptors i erudits contemporanis* de Josep Massot i Muntaner, iniciada com a tal el 1996 –tot i que compta amb precedents com *Els mallorquins i la llengua autòctona* que remeten a la dècada dels anys 70– i integrada a hores d'ara per sis volums, s'ha convertit en una eina utilíssima per al coneixement detallat i rigorós dels protagonistes de la història i la literatura catalanes dels segles XIX i XX. El darrer dels volums, el sisé, ha vist la llum a finals de 2006 i reuneix vint-i-un estudis de diversa índole i procedència (conferències, presentacions, intervencions en taules redones, pròlegs, ressenyes... fins i tot un qüestionari) que acrediten la intensa i variada

dedicació cívica i cultural que, amb gran vocació de servei, porta a terme Josep Massot. I també la seua immensa capacitat de treball, ja que si tenim en compte que l'any 2000 publicà *De la guerra i de l'exili. Mallorca, Montserrat, França, Mèxic (1936-1975)* i *Antoni M. Sbert, agitador, polític i promotor cultural*, i que les quatre anteriors sèries d'*Escriptors i erudits contemporanis*—segona, tercera, quarta i cinquena—aparegueren en 2001, 2003, 2004 i 2005, respectivament, s'ha de concloure que el ritme d'investigació i de redacció de l'autor és trepidant, direccions de *Serra d'Or* i Publicacions de l'Abadia de Montserrat i d'altres dedicacions al marge.

Escriptors i erudits contemporanis. Sisena sèrie està dedicat «A la memòria d'Eduard Ripoll, president de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», de la qual l'autor és membre, i recull estudis sobre personatges i obres que dialoguen i es complementen amb d'altres de publicats a volums anteriors. És a dir, que aprofundeixen en les línies d'investigació que, de dècades, Josep Massot té iniciades. Cosa que acredita que concep la tasca investigadora com «una *work in progress* que no s'acaba mai i que presenta constantment nous caires i nous desafiaments», tal com afirmava al pròleg de la tercera sèrie, i que confereix al conjunt de la seua producció un gran sentit unitari. És el cas dels dos primers treballs, que justifiquen per si sols l'edició del volum: «Marià Aguiló, mentor i amic de Jacint Verdaguer» i «Jacint Verdaguer i Mallorca», que enllacen amb estudis com ara «Els viatges folklòrics de Marià Aguiló» i «Jacint Verdaguer i la poesia popular» (tercera sèrie), i «Marià Aguiló i la descoberta de la poesia popular» (quarta).

«Marià Aguiló, mentor i amic de Jacint Verdaguer» és la conferència de clausura del VI Col·loqui Internacional sobre Verdaguer que tingué lloc a Folgueroles en novembre de 2005, i analitza amb tot tipus de detalls les relacions humanes i intel·lectuals que des de molt aviat es produïren entre aquests dos patriarques de la Renaixença catalana; tots dos amb gran predicament a València, per cert. A més d'una enorme precisió, el pare Massot demostra una gran erudició, en citar-hi trobades tan poc conegudes com la que tingué lloc el 4 de maig de 1885 a Sant Miquel del Fai (en què hi eren presents dos valencians: Llorente i Querol) i en desxifrar signatures que ningú no havia sigut capaç de llegir abans, com ara quan identifica que darrere les inicials «F. M. A.», responsables del davantal que encapçala les poesies «*Patria, Fides, Amor* d'en Wenceslau Querol de Valencia, *Jesús als pecadors* de Mossèn Jascinto Verdaguer de la plana de Vich y *Avant* d'en Gabriel Maura de Mallorca» (*La Renaxensa* el 15 de juny de 1872), s'amaga «Fuster, Marian Aguiló».

D'altra banda, «Jacint Verdaguer i Mallorca» té l'origen en la conferència inaugural de les I Jornades d'Intercanvi Cultural, organitzades per la Societat Verdaguer i la Societat Catalana de Llengua i Literatura, que tingueren lloc a Mallorca el darrer cap de setmana d'abril de 2006, que hi aplegaren una trentena de catalans, mallorquins i valencians, i a les quals vaig tindre la sort i el plaer d'assistir. L'autor repassa i examina les estades de Verdaguer a l'«illa daurada», i els nombrosos contactes que el poeta de Folgueroles mantingué amb els escriptors insulars; i singularment amb l'arxiduc Lluís Salvador, que l'acollí i el protegí en les hores de major dificultat. El rigor i l'exhaustivitat amb què el pare Massot aborda tots i cadascun dels temes que tracta –i particularment aquest, que, atesa la seua condició de mallorquí i verdaguerià, degué motivar-lo d'una manera especial– són un model i un esperó per a tots els qui, diletantment, ens dediquem a l'escorcoll i l'anàlisi de l'edifici cultural que construïren els nostres avantpassats.

El tercer dels treballs aplegats a aquesta sisena sèrie, «El *Montserrat* de Jacint Verdaguer» –«Introducció divulgativa publicada dins Jacint Verdaguer, *Poesia*, I, a cura de Joaquim Molas i Isidor Cònsul (Barcelona, Proa, 2005)»–, evidència, juntament amb els dos ja esmentats i els d'anteriors volums, el compromís del pare Massot amb l'obra, la memòria i el llegat verdaguerians; compromís que vehicula, sobretot, a través de la Societat Verdaguer, ja que és un dels seus membres més actius i diligents.

Pel que fa a la resta d'escrits, cal destacar els que analitzen les biografies de dos erudits vinculats a algunes de les institucions més importants de la nostra cultura: Antoni Rubió i Lluch, primer president de l'Institut d'Estudis Catalans, i el seu fill Jordi Rubió i Balaguer, primer director de la Biblioteca de Catalunya, que hi és qualificat de «mític». És a dir, de dos representants d'una de les nissagues intel·lectuals més imponents de tots els temps i cultures. En aquest sentit, cobren una importància cabdal els treballs «Jordi Rubió i Balaguer. Semblança biogràfica», que fou llegit davant el Ple de l'Institut d'Estudis Catalans en octubre de 2005, i «Antoni Rubió i Lluch vist pel seu fill Jordi», conferència pronunciada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en desembre del mateix any, i elaborada a partir de la necrològica inèdita que Jordi Rubió redactà a la primera postguerra sobre el seu pare i mestre. Segons Massot, «l'interès d'aquesta extensa i esplèndida necrologia, escrita amb unció i amb delicadesa filials, (...) m'han mogut a donar-ne avui una completa notícia, que en conté

pràcticament el text sencer, lleugerament resumit en alguns casos però sense deixar-ne res d'essencial».

D'altra banda, un dels estudis més excel·lents del volum és el destinat a resseguir la història de «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya» –iniciada el 1921 sota el paraigua de l'Orfeó Català i interrompuda per la guerra civil– i el seu mecenes-impulsor Rafael Patxot i Jubert, un treball que enllaça directament amb dos dels estudis publicats a la quarta sèrie: «Rafael Patxot i Jubert i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya» i «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, font de recerques». De fet, Josep Massot és un gran coneixedor de l'Obra del Cançoner. A banda de treballar d'ençà que tenia setze anys en assumptes relacionats amb el cançoner popular, cosa que converteix aquest tema en la seua primera dedicació erudita, el 1991 tingué «la gran sort» de rebre l'immens fons de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que fou cedit sense condicions a l'Abadia de Montserrat pels descendents del senyor Patxot. Un material que, des d'aleshores, el pare Massot no ha deixat de classificar, estudiar i editar. Ara n'explica els orígens, «els primers passos», els concursos, les donacions i les missions de recerca que es portaren a terme per tal de fer realitat aquell ambiciós projecte. I també l'ensorrada que suposà l'alçament militar de 1936 i la sort que patí el material durant la postguerra, «esquarterat» entre Suïssa (país d'exili de Patxot) i Barcelona. Fins novembre de 1986, en què la família del promotor, «conscient del tresor que custodiava» i seguint les instruccions del patriarca, mort el 1964 a Ginebra, decidí reunificar l'arxiu de l'Obra del Cançoner a Catalunya. Cosa que s'esdevingué en 1991.

Així mateix, resulten igualment suggestius i il·lustradors els texts que Josep Massot dedica a explicar: el projecte d'edició de la Bíblia catalana medieval que entre 1908 i 1914 desenvoluparen l'Institut d'Estudis Catalans i l'erudit llenguadocià Raymond Foulché-Delbosc, i que finalment resultà fracassat; els articles destinats a recordar la vida i l'obra d'homenots com ara Frederic Clascar, «sacerdot i *homme de lettres*», i Gabriel Fuster i Forteza, «historiador de Manacor», tots dos poc coneguts dels valencians; les extenses i eloqüents ressenyes a l'*Epistolari Joan Coromines & Josep Maria de Casacuberta*, publicat en 2005 per la Fundació Pere Coromines, i a les *Lletres de resistència (1939-1981)* de Manuel Sanchis Guarner, que aquell mateix any edità Santi Cortés; i d'altres escrits de record i memòria adreçats a persones i entitats de gran significació cultural i nacional –com ara Llorenç Villalonga, Rafael Ferrer Massanet, Montserrat Martí i Bas i Jordi Castellanos– en què sempre sobresurt una característica: l'agraïment de l'autor respecte a la persona homenatjada.

En la part final, el volum ofereix escrits de reflexió al voltant de dos llibres que parlen de les més petites de les nostres illes: *Els colors de Formentera* (2005), original d'Esperança Marí i Bernat Joan, i il·lustrat amb fotografies de Santiago Barberán; i *Els morts. Les víctimes de la Guerra Civil a Eivissa i Formentera 1936-1945*, un treball d'investigació històrica enllestit en 2006 per José Miguel L. Romero. Els quatre capítols amb què es clou aquesta sisena sèrie d'*Escriptors i erudits contemporanis* tenen, com bé apunta l'autor, «un to més personal», ja que estan dedicats a: la commemoració dels «Cinc-cents anys de Publicacions de l'Abadia de Montserrat», «l'entitat editorial en exercici més antiga del món»; l'exposició «El Cançoner popular català (1841-1936)», comissariada per Josep Massot i inaugurada en novembre de 2005 al Museu d'Història de Catalunya; l'exposició «Serra d'Or. 1959-2005. Una visió de la societat catalana», dedicada a repassar la vida i l'evolució de la revista des del seus orígens; i les respostes a un qüestionari de Gabriel Carrió elaborat amb motiu de la reedició del llibre *Guerra civil i repressió a Mallorca*, i que fou parcialment publicat al *Diari de Balears* en febrer de 2006.

El tret que caracteritza i homogeneïtza els treballs de Josep Massot aplegats tant en aquest volum com en els anteriors és que estan dedicats a escriptors i erudits contemporanis que, com ell mateix, han donat i continuen donant el bo i millor del seu esforç envers el coneixement de la història i l'eixamplament de la cultura. En conseqüència, sempre parlen de biografies, de projectes, de sentiments i de relacions humanes: deambulen, com indica el títol de l'entrevista que en 1969 Baltasar Porcel realitzà a Jordi Rubió, «entre l'erudició i la vida». I és això, juntament amb l'hàbil precisió analítica i expositiva de l'autor, el que els fa atractius, apassionants i eficaços. Tant de bo puguem gaudir, ben aviat, de la setena sèrie.

RAFAEL ROCA
Universitat de València